

Universitetet i Bergen
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier
ALLV112
Vårsemester 2021
Kandidatnummer: 131

Menneskesyn og form: Jobs bok og Kong Oidipus

Jobs bok er et enigmatisk verk i konteksten av den hebraiske bibelen, når en vurderer den poetiske formen og tematikken som utfordrer synet på Gud og i hvilken grad Gud belønner de gode og straffer de onde. (Alter 2018, 457) Menneskesynet i Jobs bok kan sees både fra perspektivet av forfatteren, men også på måten Gud selv betrakter menneskeheten. Innenfor sjangeren gresk tragedie finnes det mange verk en kan vurdere. I det følgende vil dramaet Kong Oidipus av Sofokles benyttes til å representere sjangeren. Om en skjenker sin fulle sympati til den tragiske helten Oidipus, kan verket sies å oppfylle de tragiske verdier fremstilt av Aristoteles når det kommer til formen gresk tragedie. Verket vekker i den største grad frykt og medynk for karakteren og situasjonen. (Barstow 1912, 2) Det vil være kritisk å koble Oidipus til Aristoteles, og de verdier han fremlegger med hensyn til sjangeren gresk tragedie.

Den følgende tesen er knyttet tungt opp til hevdelsen om at Jobs bok ikke er en tragedie. Job opplever i landet Uz et nådeløst fall ved Guds hender, og mister sin helse og sin rikdom uten å ha gjort noe for å fortjene dette. Han havner under Guds og djevelens lupe utelukkende fordi han er «Guds yndling». Ut ifra dette kan en vurdere Jobs bok til å besitte tragiske kvaliteter, hvilket den også har. Men i det store og hele bildet er Jobs bok et langt mer komplekst verk, hvor en ikke kan erklære konkrete sjangre. Job finner forløsning ved verkets slutt, og når Gud taler til Job fra stormen fremlegger han forklaring for sine handlinger. Forklaringen er kryptisk og til en viss grad sirkulær; Gud hevder han ikke kan forstås av et menneske, med et menneskelig perspektiv på livet og universet, noe i dueren av «du kan ikke forstå meg fordi du ikke kan forstå meg». (Alter 2018, 463) I dette ligger også et sentralt element når det kommer til menneskesyn i Jobs bok.

Kong Oidipus er et drama og er derfor bygget opp av dialog. Den følger et klart handlingsforløp koblet til karakterenes handlinger. De tragiske aspektene er direkte koblet til Oidipus selv og de handlinger som fører ham frem mot profetiens fullbyrdelse. Det er klart i stykket at det ikke er noen eksterne makter som leder Oidipus til denne fullbyrdelsen.

Drøft og sammenlign menneskesyn og fremstillingsform i Jobs bok og den greske tragedien

Hadde Oidipus ikke vært et selvbeholdende individ med selvsikkerhet i sine egne evner til å unnslipe orakelets profeti ville han aldri forlatt Korint. Hadde han ikke vært stolt og vågal ville han ikke ha drept de reisende ved veiskillet, hvilket inkluderte Laios. Hadde Oidipus ikke vært en mann som søkte intellektuell utvikling, ei heller vært standhaftig i møte med samfunnsplikt ville han ikke løst sfinksens gåte og dermed ikke giftet seg med sin mor Jokaste. (Sophocles 1994, xxi) Således kan en trekke slutninger til menneskesynet i verket. Sofokles behandler karakterene med en overordnet konsekvenstilnærmet utvikling, og at karakterene selv er ansvarlige for det som skjer. En kan påpeke at de gjennom profeti er klar over sine skjebner og at dette i seg selv fraskriver noe ansvar, men stadig ser en at det er personlighetene som er koblet til utfallet.

Videre kan en også se på hvordan menneskene innad i verket fremstiller et menneskesyn. Det er evident at karakterene har en villighet til å ignorere den ubehagelige sannheten. Både Jokaste og Oidipus aner at de er mor og sønn, men fornekte dette. Utfallet er selvsagt Jokastes selvmord og Oidipus blinde eksil. Verket drypper av dramatisk ironi, hvilket også kan kobles til karakterenes personligheter. Oidipus leter gjennom hele verket etter Laios morder, da denne skikkelsen er koblet til pesten som herjer i Theben. Det er han selv som er person og årsak, men velger en blindhet ovenfor dette – en forsettlig uvitenhet.

En kan koble Oidipus til Aristoteles ideale mann slik han fremstiller det i «Poetikken». Etter tilstrekkelig analyse kan en oppdage at Oidipus er en slags antitese til disse idealene. Han mangler en visjon for å se sine forutsetninger uten tilsløret perspektiv. Han mangler også en rolig visdom hvilket trumfer hans lidenskaper. Oidipus beveges i en gitt retning, og den retningen er som regel irrasjonell. (Barstow 1912, 3) Således kan en hevde at Oidipus aldri kunne oppnå den lykken Aristoteles hevdet var målet for enhver mann; han var dømt til å ende tragisk.

Jobs bok er i all hovedsak en læreskrift som undersøker problemet med at Gud tillater det onde å eksistere på jorden. Formelt sett er boken bygget opp av en prolog, en dialog mellom Job og sine venner, deretter tre monologer og en epilog, noe skrevet på ulike poetiske metre. I prologen presenteres skikkelsen Job for leseren, og videre kommer en scene i himmelen hvor Gud og djevelen diskuterer Job: «..for there are none like him on earth, a blameless and upright man, who fears God and shuns evil» (Alter 2018, 466) Det kommer tydelig frem at Gud er glad i Job, og at Job er en ideal borger på Guds jord.

Drøft og sammenlign menneskesyn og fremstillingsform i Jobs bok og den greske tragedien

Djevelen hevder så ovenfor Gud at Job kun har denne væremåten på grunn av sin «belønning for strevet». Han lever i sus og dus i Uz, med rikdom, familie og stabil helse. De bestemmer seg så for å strippe Job for disse for å se hva som skjer. Job blir så meget fattig og syk, og havner i dialog med sine venner som kommer med kausale og dogmatiske erklæringer og anklagelser mot sin venn Job. De hevder at en gjennom logikk kan konkludere med at Job har gjort noe for å fortjene denne straffen; Eliphaz baserer sitt argument på at utfallet er koblet til konsekvensen av tidligere handlinger. Bildad har en tillit til de etablerte moralske prinsipper. Zophar går rett ut og anklager Job for å være en synder. Etter disse dialoger kommer selvsagt Elihu og Gud inn i bildet og avkrefter Jobs venner; de taler til Job om at Gud ikke kan forstås. Det klimatiske momentet i Jobs bok er Guds tale til Job om hvor begrenset menneskets spekter for forståelse er i forhold til Gud.

Menneskesynet i Jobs bok kan kobles til hvordan Gud selv betrakter og behandler mennesket. Videre kan en se på hvordan menneskene behandler hverandre, og til slutt forsøke å se menneskesynet til poeten bak Jobs bok. At Gud straffer Job uten at Job har gjort noe for å fortjene det er i seg selv svært enigmatisk, og er bakteppet for tematikken i hele verket. Det serverer leseren muligheten for å skue inn i Guds forståelsesunivers som ikke er begrenset av empiri, eller på kausaliteten når det gjelder oppfatning av tid og rom. Slik blir mennesket i Jobs bok et speil, eller en slags kontrast til Gud selv. (Alter 2018, 463) Jobs tre venner har også en unik effekt på anskuelsen av menneskesyn i verket. De kan sies å bli objekter, eller instrumenter for lidelse når de tærer på Job og på sett og vis går djevelens ærend. De demonstrer hvor begrenset menneskets perspektiv er i motsetning til den transendentale anskuelsen til Gud selv. Det å undersøke hvilket menneskesyn selve poeten har på mennesket er koblet direkte til de tematiske trekkene; at mennesket i seg selv er arrogant og har en kort forståelseshorisont. Samtidig holder han frem Job som en edel karakter som gjennom hele seansen av lidelse holder på sin tro, og gjennom dette får høre Guds monolog og får sin oppreisning i epilogen.

Det interessant å se på selve spillereglene i de to verkene som har blitt tatt for seg. I den greske tragedien representert av Kong Oidipus er selve dramaet direkte koblet til de logiske slutninger presentert av Eliphaz – et menneske utfører en handling og handlingen får en konsekvens. Kong Oidipus spilles ut på den greske scene, en scene knyttet opp til logikk, sensibilitet og fornuft.

Drøft og sammenlign menneskesyn og fremstillingsform i Jobs bok og den greske tragedien

Disse verdiene er igjen knyttet opp til mennesket som har laget reglene etter å ha lært av empirien. Jobs bok tar del i jødedommens *Tanakh*, deres religiøse tekst og pekepinn på Guds verden hvilket presenterer et moralsk kart for menneskeheten. I Jobs bok er det andre regler, en kan sågar hevde at det er en annen verden; en verden hvor Gud og djevelen rokerer i menneskenes samfunn hvilket leder til metafysiske hevdelser som har preget menneskeheten siden.

Kong Oidipus er en kvintessensiell gresk tragedie. Med hensyn til Aristoteles er Oidipus hverken en god mann eller dårlig mann, men noe midt imellom. Han er det dette menneskelig, med en ambiguøs moralitet samt handlingsmønster. Oidipus får aldri en katarsis. Han ender blind og vandrende med sine barn som også er hans søsken. Job derimot opplever en katarsis, hvor han går gjennom en stor prøvelse og kommer ut på andre enden beriket både i forståelse og i materialisme. Job kan også sies å være tvers gjennom god, og er dermed ikke kvalifisert til å være en helt i en gresk tragedie.

Således kan en konkludere refleksjonen rundt disse to verkene. Jobs bok fremsetter en diskusjon rundt de onde kreftene på jorden, og Guds validitet i møte med disse. Job testes for sin tro og opplever et stort onde, men holder stadig fast på sin tro, til tross for tvilen han føler på i møtet med lidelsen. Han går på en slags reise hvor han kommer ut på andre enden opplyst og avløst. Job er intet drama, men en læreskrift. Stadig kommer flere menneskelige væremåter frem i verket gjennom handlingene til hans venner, og gjennom Guds anskuelser av menneskeheten. Kong Oidipus på den andre side er et drama, og fremsetter de kvaliteter de greske filosofene verdsatte høyt innenfor sjangeren; verket vekker frykt og avsky og føres av en karakter preget av sin dualitet, og klare menneskelighet. I Kong Oidipus utsetter menneskene sin egen skjebne og begrenses av den frie viljen; Oidipus vil flykte sin skjebne som blir igangsatt av hans egen væremåte og adferd. I Jobs bok trekker Gud i strengene og mennesket spiller etter hans regler og på hans nåde. Menneskene i Job er ikke så allsidige, de er mer instrumenter enn mennesker i hvordan de brukes som virkemidler til budskapet. Stadig vekker begge verk hevdelsen om at mennesket er kunstens objekt, og at tragedien eller lidelsen begge bare er to sider av samme mynt – de skal skildre det menneskelige under press.

Drøft og sammenlign menneskesyn og fremstillingsform i Jobs bok og den greske tragedien

Litteratur:

Alter, R. (2018). *The Hebrew bible: A translation with commentary*. New York, NY: WW Norton. p.457-579

Barstow, Marjorie. "Oedipus Rex as the Ideal Tragic Hero of Aristotle." *The Classical Weekly*, vol. 6, no. 1, 1912, pp. 2–4. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/4386601. Accessed 27 May 2021.

Sophocles. (1994) «*Antigone, Oedipus the King and Electra*» New York, NY. Oxford University Press. p.xix-xxii, 49-99.